

Kızıl Ve Ulu Sıfatları Arasında Sultan II Abdülhamid Han

– M.Nihat Malkoç · 11 Şubat 2025

M. NİHAT MALKOÇ

Osmanlı'nın Çöküş Döneminde 33 Sene Sürecek Uzun Bir Saltanatın Mimarı

Osmanlı padişahlarının 34. sü, İslâm halifelerinin ise 113. sü olan Sultan II. Abdülhamid, 21 Eylül 1842 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. "Sultan Abdülhamid Han-ı Sâni" ve "Sultan Hamid" olarak da bilinir. II. Abdülhamid'in babası Osmanlı'nın 31. padişahı olan Sultan Abdülmecid, annesi ise Çerkes asıllı cariyeye Tîrimüjgân Kadınefendi'dir. Şehzâde Abdülhamid, 11 yaşında annesini kaybettiği için, hiç çocuğu olmayan Piristû Kadınefendi kendisine analık etmiştir. Bu yüzden de öz anne sevgisinden mahrum kalmıştır. Çalışmayı ve üretmeyi çok seven Şehzâde Abdülhamid, tahta çıkana kadar geçen zaman içerisindeki ömrünü Tarabya'daki yazlığında, Maslak'taki köşkünde ve Kâğıthane'deki çiftliğinde içki ve sefahatten uzak, sakin bir hayat sürerek geçirmiştir.

Osmanoğulları ailesinin bariz özelliklerini taşıyan II. Abdülhamid, güçlü bir hafızaya sahipti. İlk bakışta saygı uyandıran bir görüntüsü vardı. Çok dinleyen, az konuşan bir insandı.

II. Abdülhamid, babasından görmediği ilgiyi ve sıcaklığı amcası Abdülaziz'den görmüştür dersek abartmış olmayız. Zira Abdülaziz, yeğeninin serbest yetişmesi için ona her türlü imkânı sağlamıştır. Meşhur Mısır ve Avrupa seyahatlerine onu da götürmüştür.

Şehzâde Abdülhamid'in iri burunlu, parlak ve iri gözlü olduğu söylenir. Zeki, yumuşak huylu, soğukkanlı, açık fikirli, saygılı, nazik, sabırlı ve biraz da vehimli bir insan olan Sultan II. Abdülhamid Han; Sultan V. Murad'ın kardeşi, V. Mehmed Reşad'ın ve VI. Mehmed Vahdeddin'in de ağabeyleridir. Eşleri Nazikedâ Kadın, Safınaz Nurefsun Kadın, Bedrifelek Kadın, Bîdar Kadın, Dilpesend Kadın, Mezide Mestan Kadın, Emsalinur Kadın ve Müşfika Kadın'dır. İkballeri ise Sâzkar Hanım, Peyveste Hanım, Fatma Pesend Hanım, Behice Hanım, Saliha Naciye Hanım, Dürdane Hanım, Calibos Hanım ve Nazlıyar Hanım'dır. Oğulları Mehmed Selim Efendi, Mehmed Abdülkadir Efendi, Ahmed Nuri Efendi, Mehmed Burhaneddin Efendi, Abdürrahim Hayri Efendi, Ahmed Nureddin Efendi, Mehmed Bedreddin Efendi ve Mehmed Abid Efendi'dir. Kızları ise Ulviye Sultan, Zekiye Sultan, Fatma Naime Sultan, Naile Sultan, Seniye Sultan, Seniha Sultan, Şadiye Sultan, Aliye Sultan, Cemile Sultan, Refia Sultan, Hatice Sultan, Samiye Sultan ve Hamide Ayşe Sultan'dır.

Şehzâde Abdülhamid, zamanının en iyi hocaları tarafından büyük bir ihtimamla eğitilmiştir. Bu çerçevede Gerdankıran Ömer Efendi'den Türkçe, Ali Mahvî Efendi'den Farsça, Ferid ve Şerif efendilerden Arapça ve sair ilimleri, Vak'anüvis Lutfi Efendi'den Osmanlı tarihi, Edhem ve Kemal paşalarla Gardet isimli bir Fransız'dan Fransızca, Guatelli ve Lombardi adlı iki İtalyan'dan da mûsiki eğitimi olarak tam tekmil yetişmiştir.

Şehzâde Abdülhamid'in Tahta Çıkışı ve Meclis-i Mebusan'ın Açılması

Şehzâde Abdülhamid, ağabeyi V. Murad'ın aklî dengesini kaybetmesi nedeniyle, bu yüzden de tahttan uzaklaştırılması üzerine, Devlet-i Âliyye'nin en sıkıntılı döneminde, 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta çıkmıştır. Tahta çıkmadan evvel, amcası Sultan Abdülaziz ile ağabeyi V. Murad'ı tahttan indiren Midhat Paşa ve arkadaşlarına meşrutiyeti ilân edeceğinin sözünü vermiştir. Zira onu tahta çıkarmak isteyenler ona böyle bir şart koşmuşlardır.

II. Abdülhamid hiç de iyi ve rahat bir ortamda padişah olmamıştır. Adeta ateşten gömlek giymiştir. Bu dönemdeki dış bağlantılı sıkıntıların önemli bir kısmı Bosna-Hersek ve Bulgar ayaklanmaları ile Sırbistan ve Karadağ muharebelerinden kaynaklanıyordu. Bu aykırı sesleri en çok da Rusya destekliyordu. Çünkü Osmanlının zayıflaması, çıkarlarına yarıyordu.

Büyük bir siyasî deha olan II. Abdülhamid tahta çıkar çıkmaz ilk iş olarak halkın ve devlet erkânının sevgisini ve güvenini kazanmaya çalıştı. Bu kapsamda halkla ve başta ordu olmak üzere, tüm devlet kurumlarıyla sıcak ilişkiler kurdu. Gün geldi subaylarla ve erlerle oturup asker yemeği yedi, gün geldi ulemayla iftar yaptı. Zaman zaman sadrazamı ve nâzırlarını yanına alarak halkla namaz kıldı, yaralı askerleri hastanelerde ziyaret etti. Bu ve bunun gibi samimi yakınlaşmalar onun halkçı padişah imajını güçlendirerek sempati toplamasını sağladı. Bu da o zamanlar en çok ihtiyaç duyulan birlik ve beraberliğe hizmet etti.

Sultan II. Abdülhamid, tahta çıktığında Mütercim Rüştü Paşa'nın sadrazamlığa devam etmesini sağladı. Fakat sonraki günlerde Midhat Paşa'yla anlaşmazlıklar yaşayan eski sadrazam görevinden istifa etti. Onun ardından bu göreve Midhat Paşa getirildi. Onun sadarete gelmesiyle 23 Aralık 1876'da Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kânûn-ı Esâsî ilân edildi. Böylece Midhat Paşa'nın bir ömür hayal ettiği meşrutiyet idaresi fiilen gerçekleşti.

Sadrazam Midhat Paşa'nın hayalleri gerçeğe dönüştü ama onun mutluluğu çok uzun sürmedi. Çünkü Midhat Paşa 5 Şubat 1877 tarihinde sadrazamlık görevinden alınarak sürgüne gönderildi. Buna gerekçe olarak onun İngiltere ile yaptığı anayasa pazarlığı ve Osmanlı hânedanlığını kaldırarak kendi ailesini tahta çıkarma veya cumhuriyet kurma düşüncesi gösterildi. Fakat Sultan II. Abdülhamid meşrutiyetin savunucusunu sürgüne gönderse de Kânûn-ı Esâsî'den vazgeçmedi. Seçimler zamanında yapılarak 141 üyeden (115'i mebus, 26'sı âyan üyesi) oluşan ilk Türk parlamentosu 19 Mart 1877'de padişah tarafından açıldı.

Meclis-i Mebûsan (İlk Meclis) 93 Harbi'nde İyi Bir Görüntü Vermemiştir.

Londra Konferansı, İngiltere'nin gayretleriyle 31 Mart 1877'de toplanmış, Tersane Konferansı'nda istediklerini alamayan Rusya'nın Balkan sorununa yönelik isteklerini içeren Londra Protokolü, İngiltere tarafından imzalanıp Bâbiâli'ye gönderilmiş; fakat yeni meclis tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine Rusya, 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmiştir. Tarihte "93 Harbi" olarak da adlandırılan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Romenler, Sırlar, Karadağlılar ve Bulgarlar da Rusya'nın yanında yer almışlardır. Hiçbir dış yardım alamayan Osmanlının en zor zamanlarında gerçekleştirilen bu savaşta ordumuz ve milletimiz çok büyük sıkıntılar yaşamıştır. Buna rağmen Gazi Osman Paşa Plevne'de, Gazi Ahmed Muhtar Paşa da doğuda başarılı savunma savaşları gerçekleştirmişse de bunun devamı gelmemiş, ordularımız cepheden çekilmek zorunda kalmıştır. Bunun

akabinde on binlerce Müslüman-Türk Osmanlı vatandaşı İstanbul'a akın etmiş, böylece muhacirlik dönemi başlamıştır. Gelenlerin bir kısmı ise Anadolu'ya yerleştirilmiştir.

Osmanlı Devleti, yenilgiyle neticelenen 93 Harbi sonrasında 3 Mart 1878'de Rusya'yla Ayastefanos Antlaşması'nı imzalamak mecburiyetinde kalmıştır. Zira Rus ordusu batıdan Yeşilköy (Ayastefanos)'e, doğudan ise Erzurum'a kadar gelmişti. Fakat bu antlaşma, başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin menfaatlerine aykırı olduğu için tıpkı Sevr gibi kâğıt üzerinde kalmıştır. Bunlarla bağlantılı olarak Kıbrıs yönetimi, Berlin'de bizden yana tavır takınacağı vaadiyle ve bir oldubittiyle geçici olarak İngiltere'ye bırakılmıştır. En sonunda da (13 Temmuz 1878) Osmanlı İmparatorluğu, Rusya, Büyük Britanya, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Fransa arasında Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu kendisine bağlı olan Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Karadağ'ın kendi başlarına birer prenslik olmalarını kabul etmiştir. Böylece birçok toprağını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti'nin en önemli kazancı ise Girit, Doğu Beyazıt ve Eleşkirt'in kendisine bırakılması olmuştur. Öte yandan Balkanlardaki varlığımız 35 sene daha sürmüştür.

Meclis-i Mebûsan (ilk meclis), 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında ve sonrasında memleketin çıkarlarını ön plana alma konusunda iyi bir görüntü vermemiştir. Hatta farklı milletlerden ve ırklardan olan mebuslar, fırsattan istifade etme yollarını arayarak yeni haklar elde etmenin, muhtariyetin ve kendi istiklâllerinin peşine düşmüşlerdir. Bunu, savaşa dair karşılıklı suçlamalar takip etmiştir. Oysa bu ilk meclis çoğulculuk mantığıyla ve demokratik bir bakış açısıyla millî birlik ve beraberlik sağlamaya yönelik en yetkili karar organıydı.

Meclis iyi yolda değildi. Bu durumu büyük bir üzüntüyle gören II. Abdülhamid, meclise gelip etkili bir konuşma yapmış, bu konuşmada "Ben artık Sultan Mahmud'un izinden gitmeye mecbur olacağım" diyerek anayasanın askıya alınacağına dair ilk sinyali vermiştir. Nitekim 13 Şubat 1878'de de Meclis-i Mebûsan süresiz olarak tatil edilmiştir. Böylece büyük umutlarla başlayan ilk meclis denemesi 10 ay 25 gün devam edebilmiştir.

Meclis-i Mebûsan fiilen kapatılsa da Kânûn-ı Esâsî, sembolik de olsa, varlığını sürdürmüştür. Öyle ki resmî devlet salnâmelerinde meşrutiyet ve Kânûn-ı Esâsî (Anayasa) yer almaya devam etmiştir. Bu durum II. Abdülhamid'in bu sevdadan vazgeçmediğini gösterir.

Sultan II. Abdülhamid'in Dış Politikası Barış Üzerine Temellendirilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid döneminde sert ve tavizsiz bir iç politika güdülmüştür. Bu kapsamda başta payitaht İstanbul olmak üzere, imparatorluk coğrafyasındaki bütün etkili ve yetkili kişiler sıkı bir şekilde kontrol altında tutulmuştur. Belki de dönemin şartları da bunu gerektiriyordu. Zira dış güçler koca imparatorluğun bir an evvel çökmesi için içerdeki bir kısım hainleri ve gafilleri sonuna kadar kullanıyordu. Padişah da kendisinden önce bu tahtta oturan maktul amcası Abdülaziz ve devrik ağabeyi V. Murad'ın başlarına gelenleri düşünüyor, şüphecililiği ve tedirginliği tavan yapıyordu. Kendisinin de bir gün bu şekilde tahttan indirilebileceğinden endişeleniyordu. Bu sebeple tedbiri elden bırakmıyordu.

II. Abdülhamid, riskleri bertaraf etmek için geniş ve güçlü bir hafıye teşkilâtı kurarak her şeyden anında haberdar oluyordu. Böylece jurnalciliği saraya sokuyordu. Bu konuda belki de abartılı davranıyordu. Fakat Çırağan Vakası gibi bir kısım girişimler onu şüphecililiğinde haklı çıkarıyordu. O da

bunları düşünerek iyice içine kapanıp Yıldız Sarayı'na çekiliyordu.

Sultan II. Abdülhamid, Batılı devletlerin sömürgeci anlayışın ürünü kurnaz politikalarına karşı barışçı, akıllı ve tutarlı bir politika yürütmüştür. Diplomasi dilini çok iyi kullanarak bunun imkânlarından yararlanmışır. Kurduğu teşkilâtla başta Avrupa olmak üzere, dünyadaki bütün politik gelişmelerden haberdar olmuştur. Dış gelişmelere duyguyla ve heyecanla değil, akıl ve mantıkla yaklaşmıştır. Sömürgeci büyük devletlerin Osmanlı üzerindeki çıkar çatışmalarından azamî düzeyde faydalanmıştır. Bazen İngiltere'ye karşı Rusya, Rusya'ya karşı da İngiltere kozunu akıllıca kullanmıştır. Daima denge politikasından yana olmuştur. Devletler arası münasebetlerde çıkarların ön planda olduğunu aklından çıkarmamıştır. Diplomatik ilişkilerde her türlü ayrıntıyı hesaba katarak ince hesaplar yapmıştır. Aldığı kararları millet adına aldığını unutmadan hassas bir şekilde hareket etmiştir.

Öte yandan II. Abdülhamid'in Filistin politikası bugün de şuurlu Müslümanlar tarafından çok takdir edilir. Zira Siyonistler, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması için Abdülhamid'e başvurmuşlar, buna ruhsat vermesi hâlinde Osmanlı ekonomisinin en büyük meselelerinden biri olan dış borçların silineceğini söylemişlerdir. O zamanda devletin paraya çok ihtiyacı olduğu halde o, elif gibi dik durarak bu aşağılık teklifi kabul etmemiştir.

Sultan II. Abdülhamid; Eğitime, Sağlığa ve Bayındırlığa Çok Kıymet Vermmiştir.

Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı padişahları içerisinde eğitime ve öğretime en çok önem verenlerin başında gelmektedir. Bu çerçevede Mekteb-i Mülkiyye, Mekteb-i Hukuk, Sanâyi-i Nefise Mektebi, Hendese-i Mülkiyye, Dârümuallimîn-i Âliye, Maliye Mektebi, Ticaret Mektebi, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi, Dârülfünun, Dârümuallimât ve kız sanayi mektepleri, deniz ticareti, orman ve maâdin, lisan, dilsiz ve âmâ mektepleri hep II. Abdülhamid döneminde milletin hizmetine açılmıştır. Vilâyetlerde ve sancaklarda eğitimin belkemiğini teşkil eden ilk (İbtidâî), orta (rüşdiye) ve lise düzeyinde (idâdî) mektepler inşa ettirmiştir. Sadece İstanbul'da altı tane idâdî (lise) açtırmıştır. İbtidâîleri (ilkokul) köylere kadar yaymıştır. Böylece mevcut imkânlar dahilinde eğitim çitasını iyice yükseltmiştir.

Bunca eğitim müessesesinin yanında Müze-i Hümâyun (Eski Eserler Müzesi), Askerî Müze, Bayezid Kütüphâne-i Umûmîsi, Yıldız Arşivi ve Kütüphanesi gibi kültürel kurumları da Osmanlı Devleti'ne yine o kazandırmıştır. Onun zamanında sansüre rağmen kitap, dergi ve gazete sayısında artış görülmüştür. Vilâyet fotoğraflarını içeren albümler hazırlatmıştır.

İnsana çok kıymet veren ve ona hizmet etmekten bahtiyarlık duyan Sultan II. Abdülhamid, sağlık alanında da ciddi işlere imza atmıştır. Öncelikle tıbbiyelerde Fransızca olan öğretim dilini Türkçeye çevirerek bu dile verdiği önemi göstermiştir. Şahsî parasıyla Şişli Etfal Hastanesini yaptırarak çocuk hastaların istifadesine sunmuştur. Yine Haydarpaşa Tıbbiyesi ve Darülâceze onun gayretleriyle kurulan önemli sağlık ve hayır kuruluşlarıdır. Bu arada Darülâceze'nin masraflarının önemli bir kısmını kendi bütçesinden karşılamıştır.

Sultan II. Abdülhamid bayındırlık ve imar alanında da çok ciddi hizmetler gerçekleştirmiştir. Anadolu ve Rumeli demiryollarının büyük bir kısmı onun zamanında tamamlanmıştır. Hicaz ve Basra'ya kadar telgraf hatları çekilmiştir. 1900-1908 yılları arasında Şam ile Medine arasında 1322 kilometrelik demiryolu hattı yapılmıştır. Anadolu'da bir şose şebekesi meydana getirilmiştir. Atlı ve elektrikli

tramvaylar yapılmıştır.

Sultan II. Abdülhamid'den günümüze intikal eden çok kıymetli bayındırlık eserleri vardır. Yıldız Hamidiye Camii, Haydarpaşa Garı, Arkeoloji Müzesi, Bahariye Hastanesi, Beyoğlu Mutasarrıflığı, Cihangir Camii, Darülâceze, Denizcilik Okulu, Feshane-i Amire, Gülhane Klinik Hastanesi, Hamidiye Etfal Hastanesi, Gülhane Askerî Rüştiyesi, Haseki Hamidiye Nisa Hastanesi, Hukuk Mektebi, Kâğıthane Hastanesi, Kasımpaşa Camii, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye, Mekteb-i Sanayi, Mekteb-i Sultanî, Mekteb-i Tıbbiye, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun, Orman ve Maadin Ziraat Nezareti, Sirkeci Garı, Tophane Fabrikası, Yıldız Sarayı Silâhânesi, Ziraat Bankası, Soğukçeşme Askerî Rüştiyesi, Sarayburnu Karakolhânesi, Hicaz Tren İstasyonu, Tophane Meydanı ve Saat Kulesi, Maçka Abdülhamid Çeşmesi, Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi binaları onun zamanında yapılmış bayındırlık eserleridir.

Birincisinden 29 Sene Sonra İkinci Meşrutiyet İlân Edilmiştir.

Kânûn-ı Esâsî (Anayasa), 29 yıl askıda bekletildikten sonra 23 Temmuz 1908'de yeniden ilân edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ardından mevcut iki parti (İttihat ve Terakki Fırkası ile Ahrar Fırkası) hemen seçimlere gitmiş, seçimi planlandığı gibi İttihat ve Terakki Fırkası kazanmıştır. Böylece Meclis-i Mebûsân 17 Aralık 1908'de çalışmalarına başlamıştır.

II. Meşrutiyet'in ilk uygulamaları milleti memnun etmediği için hoşnutsuzluklar baş göstermiştir. Gazeteci Hasan Fehmi, İttihatçıların fedaisi tarafından öldürülünce işler iyice karışmıştır. 13 Nisan 1909'da bazı askerî birliklerle medrese talebeleri ayaklanma başlatmış, işler çığırından çıkınca bazı subaylar ve milletvekilleri linç edilmiştir. İttihatçı gazeteler yağmalanmıştır. Bu hadiseler Rumî takvime göre 31 Mart'a tekabül ettiği için bu hadiseye "31 Mart Vakası" denmiştir. Bu ayaklanmaları Selânik'ten gelen Hareket Ordusu bastırılmıştır.

Milâdî tarihe göre meclis 27 Nisan'da toplanarak, aslında olaylarla hiç ilgisi olmadığı halde, bu hadisenin sorumlusunun II. Abdülhamid olduğu kararına varmıştır. Bu haksız karar neticesinde II. Abdülhamid 32 sene, 7 ay, 27 gün süren saltanatın ardından tahttan indirilerek yerine 65 yaşındaki kardeşi V. Mehmed (Mehmed Reşâd Efendi) getirilmiştir. Fakat Kânûn-ı Esâsî'de yapılan değişikliklerle padişahın yetkileri sembolik düzeye indirilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi kararının geçerli olması için şeyhülislâmın fetvası da gerekiyordu. Alelacele yalan ve iftiralarla dolu düzmece bir fetva metni hazırlanarak şeyhülislâma imzalatılmıştır. Sultan II. Abdülhamid, tahttan indirildikten sonra Çırağan Sarayı'nda ikamet etmek istese de bu isteği kabul edilmemiştir. Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın emriyle, şahsî eşyalarını almasına bile müsaade edilmeden, Selânik'e sürgün edilen Sultan II. Abdülhamid, Alâtini Köşkü'ne yerleştirilmiştir. Buradaki zamanının çoğunu marangozluk ve demircilikle geçirmiştir. Balkan Savaşları'nın başlamasıyla birlikte işgalciler Selânik'e yaklaşmış, bunun üzerine sürgündeki padişah II. Abdülhamid'in İstanbul'a nakledilmesine karar verilmiştir. Dünyadan tecrit edilen, kendisine gazete bile verilmeyen padişah, bu savaştan da haberdar değildi. Sürgündeki padişah Selânik'ten ayrılmak istemese de tehlike karşısında buna mecbur bırakılmıştır. Böylece 1 Kasım 1912'de Beylerbeyi Sarayı'na intikal ettirilmiş, ömrünün kalan kısmını burada hüznü ve keder içinde geçirmiştir.

Onu Eleştirenlerden Biri de "Feylesof Rıza Tevfik" idi.

Sultan II. Abdülhamid; zamanında kültür, sanat ve edebiyat çevreleri tarafından bazen sert ve ölçüsüzce eleştirilmiştir. Onu eleştirenlerden biri de "Feylesof Rıza Tevfik" olarak da bilinen Rıza Tevfik Bölükbaşı'ydı. Fakat sonraki yıllarda tenkitlerinin dozunun yüksek ve çoğu kere de haksızca olduğunu fark etmiş olacak ki, yazdığı "Sultan Abdülhamid'in Ruhâniyetinden İstimdat" adlı şiirinde, gıyabında da olsa, ondan özür dilemiş, yaptıklarından pişmanlık duymuştur. Bunu şu dörtlülüklerde dile getirmiştir: "Nerdesin şevketlim, Sultan Hamid Han?/ Feryâdım varır mı bârigâhına?/ Ölüm uykusundan bir lâhza uyan,/ Şu nankör milletin bak günâhına// Târihler ismini andığı zaman,/ Sana hak verecek, ey koca sultan;/ Bizdik utanmadan iftira atan,/ Asrın en siyâsî padişâhına// Pâdişâh hem zâlim, hem deli dedik,/ İhtilâle kıyam etmeli dedik;/ Şeytan ne dediyse, biz 'beli' dedik;/ Çalıştık fitnenin intibahına// Dîvâne sen değil, meğer bizmişiz,/ Bir çürük ipliğe hülyâ dizmişiz/ Sade deli değil, edepsizmişiz/ Tükürdük atalar kiblegâhına// Lâkin sen sultânım gavs-ı ekbersin/ Ahiretten bile himmet eylesin,/ Çok çekti şu millet murada ersin/ Şefâat kıl şâhım mededhâhına."

Sultan II. Abdülhamid, aslında fıtrat olarak merhametli bir padişahı. Midhat Paşa ve arkadaşlarını, amcası Abdüzaziz'in ölümünden sorumlu tutuyordu. Bu yüzden de onları yargılamak için Yıldız Sarayı'nda özel mahkeme kurmuş ve hepsini ölüm cezasına çarptırmıştı. Fakat daha sonra merhamete gelerek ölüm cezalarını müebbede çevirmişti.

Sultan II. Abdülhamid deyince nedense birçok kişinin aklına istibdat gelir. Onun baskıcı rejimi, özellikle belli kesimler tarafından yerden yere vurulur. Oysa hadiseleri değerlendirirken zaman ve zemin unsurlarını göz ardı etmemek gerekir. Keşke şartlar uygun olsaydı da özgürlükler hiç kısıtlanmasaydı. Fakat o dönemi çok iyi analiz etmek lâzım. Zira o dönemde devletin bir an önce çökmesi için dışarıdan müdahale edenler bir hayli çoktu.

1908'de ilân edilen II. Meşrutiyet dönemine baktığımızda, söz ve yetki Sultan II. Abdülhamid'de olmadığı halde (başka bir tabirle padişahlık sembolik olduğu halde) istibdadın beteri yaşanmıştır. Bunu yaşatanlar da sözde demokrasi havarileri olan Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa'dan başkası değildir. Hatta onların baskıcı yönetimi II. Abdülhamid'in istibdadına rahmet okutan cinstendir. Bunu şair Süleyman Nazif şöyle anlatır: "Padişahım gelmemişken yâda biz,/ İşte geldik senden istimdada biz,/ Öldürürler başlasak feryada biz,/ Hasret olduk eski istibdada biz// Dembedem coşmakta fakr u ihtiyaç,/ Her ocak sönmüş ve susmuş, millet aç./ Memleket matemde, öksüz taht u taç/ Hasret olduk eski istibdada biz."

II. Abdülhamid, Çökmekte Olan Osmanlıyı 33 Yıl Ayakta Tutan Bir Padişahı.

Çökmekte olan Osmanlı Devleti'ni iç ve dış mihraklara rağmen 33 yıl ayakta tutan Sultan II. Abdülhamid, 10 Şubat 1918 tarihinde (Pazar günü) Beylerbeyi Sarayı'nda zatürre hastalığından vefat etmiştir. II. Abdülhamid'in naaşı Topkapı Sarayı'na getirilerek cenaze işlemleri orada yapılmıştır. Vefatının ertesi günü (11 Şubat 1918) padişahlara lâyük bir törenle Divanyolu'ndaki II. Mahmud Türbesi'ne defnedilmiştir. Ruhu şâd, mekânı cennet olsun.

Sultan II. Abdülhamid, sadece dostlarının değil vicdanlı düşmanlarının da övdüğü ve hakkını teslim ettiği vatansever bir padişahı. O; eğitimden ekonomiye, ulaştırmadan sağlığa, dış politikadan kültür ve medeniyete kadar birçok alanda mühim başarılarla imza atmıştır. Yaptığı yerinde işlerle Osmanlı

modernleşmesine çok büyük katkılarda bulunmuştur.

Ne gariptir ki dönemin bütün kötülükleri II. Abdülhamid'in omuzlarına yüklenmiş, buna rağmen yapılan iyi işlerden şahsına pay düşmemiştir. Bu vicdansız taksimatı yapanlar, bunu aydın ve modern olmanın bir gereği olarak görme gafleti ve dalaleti içine düşmüşlerdir. Ne acıdır ki kendini İslâmcı sayan sözde bir kısım yerli aydınlar da bu tuzağa düşmüştür.

Sultan II. Abdülhamid; eğrisiyle doğrusuyla, Osmanlının çöküş döneminde ülkeyi 33 sene idare etti. Bu sürenin 30'unda bütün inisiyatif kendisinde, 3'ünde de meşrutiyetçilerdeydi. Bütün hatalarına rağmen iyi niyetinden şüphe edilemezdi. O; ne bazılarının dediği gibi yerin dibine batırılacak bir kızıl sultandı, ne de yere göğe sığdırılmayan eşsiz ulu hakandı.İnsandı.